

autora ima još jednu vrijednost, a to je da knjiga načinje i otvara niz novih pitanja i potreba za analizom, od protokola, mjera i načina obezbjeđenja, načina oblačenja, ponašanja, tendencija obrazovnog sistema, očekivanja i ciljeva nacionalno-političkih grupacija, i td., onoga vremena, do intrigantnog problema i za antropološko-sociološka istraživanja, odnosa stanovništva, pojedinih grupa, pojedinaca prema važnim i uticajnim ličnostima, vladarima, „očevima naroda“. Nesumljivo ova knjiga dokazuje da je posjet i boravak Franje Josipa I u Bosni i Hercegovini izazvao katarzično oduševljenje prisutnog stanovništva svih vjeroispovjesti i društvenih staleža do idolopoklonstva. Otvarajući čitav ciklus sličnih pojava i manifestacija putovanje Franje Josipa I je pretstavljalo i prvi u nizu izraza *vladarske milosti i pažnje* koja se uka-

zala stanovništvu Bosne i Hercegovine u zgnusnutom dvadesetom stoljeću. Svjedočenje ove knjige dozvoljava i da se komparativnim metodom posmatraju manifestacije stanovništva i njihov odnos prema uglednicima i vlastodršcima raznog profila koji su prodefilovali kroz ove prostore tog doba, kao i naknadne imresije kada to više nisu bili.

Zanimljivo, poučno, informativno, intrigantno analitički predstavljena problematika bogata slikovnim priložima preporučljiva je za čitanje i razgledanje kako stručnjacima različitog profila, tako i laicima da osjete duh prošlih vremena i u mnogo čemu da ga kompariraju sa današnjim sličnim pojavama ■

Seka Brkljača

Hannes Grandits, *Obitelj i socijalne promjene u hrvatskim selima (18.-20. stoljeće), Studije slučaja Bobovac i Lekenik*. Zagreb: FF-press, 2012, 291.

Bosanskohercegovačka historiografija sporo i teško pravi odmake od Rankeovog tematskog i metodološkog načela. Pritisak u smislu važnosti i hitnosti potrebe da se obrade teme od nacionalnog, državnog i političkog značaja na historičara vrši dramatičan društveno-politički kontekst i činjenica dubokog zaostajanja bosanskohercegovačke historiografije. Na rasprave koje relativiziraju arhivski dokument kao fundamentalni temelj historijske (re)konstrukcije, i koje mu suprotstavljaju druge, manje konvencionalne historijske izvore, gleda se sumnjičavo, sa skepsom, kao na

relativizirajuće izvanstrukovne tlapnje. Korištenje teorijskih modela i metodologije drugih naučnih disciplina (uglavnom sociologije, politologije, mnogo manje antropologije, gotovo nikako psihologije i lingvistike) je, u rudimentarnim oblicima, zaživjelo – ali se tim alatom barata pomalo nespretno, nemušto, kao nečim što je aktuelno, moderno, ali u biti tradicionalnom historičaru nepotrebno.

S druge strane, u krilu zapadne historiografije, u najširem smislu, nastaje (već od početka 20. stoljeća) historiografija, tematski vrlo šarolika, slobodna i imagina-

tivna, i napisane su rasprave koje na vrlo pronicljiv, filozofski i provokativan način preispituju tradicionalnu metodologiju i shvaćanje historiografije i koje otvaraju nove perspektive njenog tematskog i metodološkog razvoja i preobražaja. Razvoj *Nove kulturne historije* je bio i jeste proces koji je historiju debirokratizirao, podigao na veću analitičku i misaonu razinu (kroz strukturalizam, totalnu historiju), historijsku temu demokratizirao (uključivši šire slojeve i marginalne grupe u predmet interesovanja) i osvijestio u pogledu njene funkcionalne političke uloge (kroz uticaj postmodernističke misli, dekonstruiranje kolektivnih memorija itd.). I tu se, naravno, spisak ni približno ne iscrpljuje.

Ono što je značajno napomenuti jeste da je historiografija nastala u krilu tematskih tokova *Nove kulturne historije*, uglavnom, interesantnija i prijemčivija za popularizaciju, i osim toga, samim tim što je svoj akcenat prebacila na svakodnevnicu i šire slojeve, njen jezik je mnogo ležerniji, a historijski prikaz višestruko plastičniji i interesantniji.

Primjer ovakvog historijskog prikaza jeste i knjiga *Obitelj i socijalne promjene u hrvatskim selima (18.-20. stoljeće)*, *Studije slučaja Bobovac i Lekenik* profesora na Filozofskom fakultetu Humboldt univerziteta u Berlinu Hannesa Granditsa.

Pomenuta monografija je izvorno nastala kao doktorska disertacija na Odsjeku za jugoistočnoevropsku povijest Instituta za povijest Sveučilišta u Grazu 1996. godine. Najveći broj izvora na kojima se temelji autoru je ustupio američki etnolog i stručnjak za jugoistočnu Evropu Joel M. Halpern sa University of Massachusetts, koji je sa svojim timom iz bivše Jugoslavije (historičari, sociolozi, etnolozi) početkom 1960.-tih realizovao opsežno terensko istraživanje

na području bivše Jugoslavije, naročito na području Bobovca i Lekenika.

Pored uvoda, knjiga sadrži tri poglavlja – *Različiti svjetovi: Lekenik i Bobovac u predindustrijskom razdoblju*, *Dvije brzine na početku procesa reorganizacije starog poretka (1848.-1945.)*, *Socijalistička industrijalizacija i ubrzane socijalne promjene (1945-1965.)* – koja obuhvataju određene hronološke cjeline, od kojih se svaka prethodna i naredna, završavaju odnosno otpočinju konjunkturuom tj. krupnom promjenom u strukturi.

Struktura koja se u knjizi prati u vremenskom rasponu od 200 godina, počevši od posljednje četvrtine 18. stoljeća, je obitelj i seoski život u dva sela od kojih je jedno u polaznoj vremenskoj tački pripadalo civilnoj Hrvatskoj i funkcionisalo u okviru hrvatskog feudalnog društva (Lekenik, 30 km južno od Zagreba, smješten na šumskom jugu Turopolja, Gornje Posavine), a drugo selo-Bobovac, smješteno u Baniji i 30 km južno od Lekenika, bilo je dio vojno-krajiškog sistema Habsburške Monarhije (do 1881. godine).

Kroz vodoravnu komparaciju dvaju sela autor detektuje njihove specifičnosti i razlike kao i uvjetovanosti razlikovanja ispoljenih, prije svega u činjenici da, barem u hronološkom polazištu, pripadaju različitim društvenim sustavima - civilnom i vojnom - unutar iste države.

Središnji dio teme jeste promjena ili preobrazba (modernizacija) obitelji i svakodnevica, života u pomenutim selima tj. mikrokonteksta pod utjecajem makrokonteksta, obilježenog složenim procesima političkih i društvenih, državnih previranja i prevrata, procesima socijalnih i ekonomskih preobrazbi, modernizacije, industrijalizacije, saobraćajne revolucije itd.

Posebna pažnja je posvećena slože-

nim kućanstvima – zadrugama, njihovoj strukturi i principima na kojima počivaju, promjeni koja ih zahvata tj. raspadu, uvjetima usred kojih se to dešava ili se sporije dešava (interes države ili interes feudalca, modernizacija ili odsustvo iste).

U prvom poglavlju knjige najupečatljiviji je konkretan prikaz determiniranosti čovjeka i njegove kulture (ishrane, stanovanja, proizvodnje i zanimanja) prirodnom situiranosti. Tako je zbog neprestanih poplava Save, u pomenutim selima, bilo moguće uzgajati tek određene vrste žitarica (proso, kukuruz, heljdu). Blizina hrastovih šuma je odredila materijal za gradnju kuća, a pravo slobodnog žirenja svinja u njima je utjecalo na procvat svinjogojstva. Iako autor iznosi već poznata historijska načela kada pripovijeda o društvenom uređenju unutar feudalnog civilnog poretka i vojnog krajišta, osvježanje historijskog narativa je u konkretnim retoričkim ilustracijama (npr. svađa oko svinja seljaka i plemenite općine Turopolje na primjeru koje se jasno demonstrira Fukoovsko strukturiranje odnosa moći i snage između gospodara i kmeta) a kroz koje se vrlo plastično prikazuje povijest svakodnevnice počevši od kraja 18. stoljeća. Također veoma interesantan je mentalitet Vojne krajine koji se formira na temelju osjećaja ponosne slobode koji se može opet propitivati kao subjektivna konstrukcija, a s obzirom na činjenicu da su interesi države diktirali i uvjetovali strukturu krajiške obitelji i sam život krajišnika, a opet su kroz izvjesne privilegije amortizirali nepovoljnu prirodnu situiranost i obezbjeđivali pravo (sve dok je država imala interesa u tome) na zavidan nivo ljudskog dostojanstva.

Drugim poglavljem autor pokazuje kako se sela postepeno i različito, pod utjecajem, ili odsustvom utjecaja, različitih modernizacijskih faktora (blizina pošte, željezničkih

i telegrafskih postaja), preobražavaju, modernizuju ili prosto, uvjetno rečeno, stagniraju. Kojim intenzitetom preživljavaju promjenu ideološke paradigme i smjenu velikih državnih sistema (iz austro-ugarskog carskog u jugoslovensko monarhijsko, pa u socijalističko društvo). Kako pri tome dolazi do promjene društvenih i kulturnih vrijednosti: čitava plejada modernih tekovina – škole, štampa, stranke, civilna (vatrogasna) društva – se postepeno uvlači u svakodnevicu seljana i preobražava je. Vrlo je plastičan prikaz načina na koji modernizacijske promjene utiču na strukturu obitelji, na socijalnu i ekonomsku polarizaciju i hijerarhizaciju, na restrukturiranje značenja privatnog vlasništva, kako umanjuju determinizam prirode i kako utiču na religioznost. Bitan element koji se uključuje u narativ drugog poglavlja jesu i jevrejski doseljenici u sela – koji su svojevrsna avangarda sredine. Tu je i neizostavno zelenišenje kojim se bave u teškim vremenima društvenog i ekonomskog restrukturiranja, krize i pauperizacije.

Treće poglavlje knjige je najintenzivnije. Počinje nizanem dramatičnih povijesnih slika na državnom i njihovim odrazom na lokalnom planu – sporazum Cvetković-Maček, paravojne formacije HSS po selima, okupacija, stvaranje NDH, hapšenje Jevreja – uglednih članova lokalne zajednice, „utjerivanje“ nove ideologije u lokalno stanovništvo od strane agilnih lokalnih poklonika, ratni užasi, ustaški pokolji, prilazak NOB, kraj rata, prolazak kolaboracionista kroz sela (Blajburg). Bilans: na jednoj strani, siromaštvo, uništena infrastruktura, poginuli – na drugoj, lom u subjektivnoj svijesti (nova ideologija) i novi početak. U narednih 45 godina urbano socijalističko-industrijsko društvo smijenilo je raniji poredak u kojem su država i crkva fungirali kao bitni činoci.

Autor vrlo detaljno prikazuje moderniziranje svakodnevnice u socijalističkom društvu i sumrak starih vrijednosti lokalnih zajednica.

Njegovu namjeru da temu isprati do kraja 20. stoljeća omeo je rat koji je izbio na prostoru Hrvatske i bivše Jugoslavije kao i rok realizacije doktorske disertacije koji bi se u tom slučaju nedopustivo produžio. Ipak, nije propustio da ponudi kratak pregled dinamičnog povijesnog procesa koji je zahvatio Hrvatsku od '70.-tih godina 20. st. (Hrvatsko proljeće, ekonomska kriza, uspon nacionalizma u Srbiji pod Miloševićem, rat, postsocijalistička i postratna teška tranzicijska stvarnost), a pod čijim utjecajem se je nastavljalo preoblikovanje individualnih i kolektivnih svakodnevnica unutar pomenutih sela.

U svom izlaganju, kojemu možda nedostaju upečatljiviji i zaokruženiji zaključci,

autor otvara niz podtema ili bar čitaoca navedi na razmišljanje o raznovrsnim tematskim mogućnostima koje je sam autor tek načeo ili otvorio. Knjiga je dio toka *Nove kulturne historije* i u njoj se isprepliću historija svakodnevnice, porodice, ekonomska, rodna, ženska, historija mentaliteta, društvene pokretljivosti itd.

Vrijednost knjige je u tome da unutar zamašnog hronološkog odsječka ispraća i detektuje promjenu, njene uzročnike, posljedice i kroz iskaze intervjuiranih na vrlo slikovit način predočava kako su se lokalni povijesni lomovi, izazvani promjenama na krupnom planu, odražavali u svijesti malih, običnih ljudi tj. na koji način su ih oni percipirali, prihvatili promjenu i na koncu joj se prilagođavali ■

Sabina Veladžić

Edvin Pezo, Zwangsmigration in Friedenszeiten? Jugoslawische Migrationspolitik und die Auswanderung von Muslimen in die Türkei (1918 bis 1966), Südosteuropäische Arbeiten, 146, Oldenbourg Verlag, München 2013, 374.

Naslovljena monografija predstavlja radni naslov disertacije koju je Edvin Pezo odbranio na Univerzitetu u Jeni u Njemačkoj 2009. godine. Autor knjige je završio studij historije u Münchenu, a nakon toga je počeo raditi u Südost-Institutu u Regensburgu. Od 2008. do 2010. predavao je na Univerzitetu u Regensburgu, a od 2010. koordinira projektom "Priručnik historiji Jugoistočne Evrope" na bivšem Südost-In-

stitutu, a današnjim Institutom za istraživanje Istočne i Jugoistočne Evrope (Institut für Ost- und Südosteuropaforschung).

Distanciranje od političke historije uzelo je posljednjih desetljeća sve više maha. Opravdanje za takav pristup historičari nalaze u obilju neiskorištene izvorne građe čiji protagonisti nisu vladari, visokopozicionirani državnici ili pak vojna lica, nego obični ljudi, koji su se nalazili u početnim